

Окремі особливості слідоутворення у кримінальних правопорушеннях проти основ національної безпеки України, які вчиняють жінки

Микола Янковий

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики, Одеський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Одеса, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5178-084X>, e-mail: m-802@ukr.net

Досліджено особливості слідоутворення у кримінальних правопорушеннях проти основ національної безпеки, учинених жінками. Увагу акцентовано на трансформації злочинних способів у цифровому середовищі та використанні жінками своїх соціальних ролей для конспірації. Обґрунтовано необхідність подолання гендерних стереотипів під час проведення огляду місця події та верифікації первинної інформації.

Ключові слова: національна безпека; початковий етап розслідування; гендерний аспект; цифрові сліди; виявлення і фіксація інформації; слідоутворювальний комплекс; криміналістична тактика.

Specific Features of Prosecution in Criminal Offenses Against the Basis of National Security of Ukraine Committed by Women

Mykola Yankovy

The article examines the peculiarities of trace formation in criminal offenses against the foundations of national security committed by women. The focus is on the transformation of criminal methods in the digital environment and the use of women's social roles for conspiracy. The need to overcome gender stereotypes during the inspection of the scene of the incident and the verification of primary information is substantiated.

Keywords: national security; initial stage of investigation; gender aspect; digital traces; detection and recording of information; trace-forming complex; forensic tactics.

Сучасні гібридні загрози потребують перегляду традиційних підходів криміналістичної науки до розслідування антидержавних злочинів. Особливе місце у структурі цих загроз посідає участь жінок, чия злочинна активність нерідко замасковано під легітимні соціальні процеси. Актуальність теми зумовлена необхідністю випереджального реагування на стадіях готування та замаху, коли злочинний намір є найбільш вразливим для викриття.

Ефективність виявлення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки значною мірою залежить від якості опрацювання первинних сигналів. Левова частка таких даних надходить із негласних і відкритих джерел: від небайдужих громадян, конфіденційних інформаторів, представників волонтерського руху та громадського сектору. Окрема ніша належить моніторингу медіапростору та соціальних мереж (за допомогою, зокрема, OSINT), що генерує величезні масиви неструктурованих даних [1, с. 46].

У криміналістичній літературі цілком справедливо слідчому огляду приділено ба-

гато уваги. Зазвичай криміналісти огляд місця події розглядають як невідкладну слідчу (розшукову) дію, спрямовану на встановлення, фіксацію та дослідження обстановки місця події, слідів кримінального правопорушення і злочинця, а також інших фактичних даних, які дають змогу сукупно з іншими доказами дійти висновку про механізм учинення кримінального правопорушення та інші обставини розслідуваної події [2, с. 273—274].

Огляд місця події в житлових або робочих приміщеннях, якими користуються жінки, часто має «розподілений» характер. Сліди злочину (чернетки, засоби зв'язку, електронні носії) нерідко закамують під побутові предмети. Якість огляду безпосередньо залежить від здатності слідчого подолати професійну деформацію та стереотип «нейтральності» житлового простору. Пріоритетом є пошук цифрових слідів і метаданих, що підтверджують зв'язок суб'єкта з іноземними спецслужбами чи терористичними організаціями.

З огляду на це критично важливим постає завдання розроблення науково обґрунтованих

критеріїв верифікації та критичного аналізу отриманих відомостей. Це необхідно для відсіювання дезінформації та цілеспрямованих маніпуляцій. Методологія аналізу має ґрунтуватися на принципі гендерної нейтральності. Це дасть змогу уникнути як необґрунтованих звинувачень, так і недооцінювання реальних загроз, забезпечуючи об'єктивність досудового розслідування та національну стійкість.

Саме тому дослідження початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки набуває статусу стратегічного завдання. Особлива актуальність цього етапу зумовлена тим, що він охоплює фази готування та замаху, коли злочинний задум лише трансформується в конкретні дії. Саме в цей період правопорушники є найбільш вразливими для документування, оскільки їхню активність супроводжує інтенсивний «викид» інформації у зовнішнє середовище.

На стадії формування злочинного наміру виникають специфічні слідоутворювальні комплекси, які (за умови вчасного виявлення) дають змогу розкрити всю мережу злочинних зв'язків. До таких основних підготовчих елементів, що підлягають фіксації, належать:

- прийняття рішень щодо вибору об'єктів посягання та методів їх ураження;
- налагодження зашифрованих каналів зв'язку та систем передавання указівок;
- процеси вербування, перевірки лояльності й розподілу ролей між співучасниками.

Інтеграція жінок у структуру злочинних груп, що діють проти національної безпеки, не є випадковою. Вона стає продуманим інструментом модифікації механізму злочину, оскільки дає змогу послуговуватися традиційними уявленнями про жінку (як матір, волонтерку, працівницю соціальної сфери тощо), забезпечуючи їй «невидимість» для стандартних протоколів безпеки та надаючи комунікативні переваги, наприклад, здатність практично безперешкодно входити в довіру й налагоджувати неформальні зв'язки в органах влади або у середовищі військовослужбовців для збору розвідувальної інформації, а також відкриваючи жінці доступ до чутливих сфер суспільного життя. Можливість проникнення в установи,

де переважає жіночий персонал, або де присутність жінки не викликає підозр, дає змогу реалізовувати замаху або акти саботажу з мінімальним ризиком викриття.

Специфіку тактики й організації початкових слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях цієї категорії спричинено екстремальним рівнем суспільної небезпеки. Будь-яке зволікання у правовій реакції на посягання проти основ національної безпеки, де суб'єктами є жінки, загрожує незворотними наслідками для державності. Саме тому висунуто вимогу щодо максимально раннього процесуального реагування — перехоплення злочинної ініціативи ще на стадії її виникнення.

Як показало наше дослідження, особливості виявлення інформації про підготовку або вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки за участю жінок зумовлено як специфікою об'єкта посягання, так і високою латентністю початкових форм злочинної активності. Кримінальні правопорушення цієї категорії нерідко реалізують в умовах конспірації, користування агентурними мережами, інформаційно-психологічного впливу й гібридних технологій, що істотно ускладнює безпосереднє сприйняття їхніх ознак органами досудового розслідування. На нашу думку, для жінок як потенційних суб'єктів таких посягань особливо типовим є «вбудування» злочинної діяльності в русло звичайних соціальних ролей — сімейних, професійних, волонтерських, — що потребує підвищеної уваги до непрямих індикаторів і контекстуальних змін у поведінці й колі контактів. Це об'єктивно розширює коло джерел інформації, однак ускладнює відмежування кримінально значущих виявів від соціально зумовленої активності.

Перелік джерел посилання

1. Калугін В. Ю., Янковий М. О. Алгоритм використання методології OSINT. *Кримінальний аналіз і кібербезпека: об'єднання зусиль для нових викликів* : мат-ли наук.-практ. конф. (Одеса, 23.05.2025). Одеса, 2025. С. 46—49.
2. Волобуєв А. Ф. та ін. Криміналістика : підручник. У 2 т. / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків, 2018. Т. 1. 384 с. URL: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/2884/1/2018%20Kryminalistyka_Pidruchnyk_Tom%201_Kharkiv_2018.pdf (дата звернення: 12.04.2026).